

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ
เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ

The study of learning achievement and thinking ability based on the
principles of Yonisomanasikara on the trends of social changes and
problems of mathayomsuksa 4 students using faith
and Yonisomanasikara approach

ธนัท อู๊ดน้อย (Tanut Oudnoi) *

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ 2) เปรียบเทียบความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ 3) ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2558 โรงเรียนวัดบวรเมศล เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคม 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคม 3) แบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ 4) แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบค่าที่แบบไม่เป็นอิสระต่อกัน (t-test dependent) และการวิเคราะห์เนื้อหา

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอน สังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์ที่ปรึกษา อ.ดร.มนัสนันท์ น้ำสมบุญ ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Master of Education degree students. Department of Curriculum and Instruction. Faculty of Education. Silpakorn University. Thesis Advisors: Manasanan Namsomboon, Ph.D., Department of Curriculum and Instruction. Faculty of Education. Silpakorn University.

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
2. ความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก

Abstract

The purposes of this research were to: 1) compare the learning achievement on the trends of social changes and problems of Mathayomsuksa 4 students before and after the participation in the learning management using faith and yonisomanasikara approach 2) compare the thinking ability based on the principles of yonisomanasikara of Mathayomsuksa 4 students before and after the participation in the learning management using faith and yonisomanasikara approach and 3) study the opinion of Mathayomsuksa 4 students about the participation in the learning management using faith and yonisomanasikara approach. The sample of this research consisted of 30 Mathayomsuksa 4/1 students studying in the seconds semester during the academic year 2015 at Watborwornmongkol School, Bangphlat district, Bangkok Province of the Office of Secondary School District 1. The instruments were: 1) lesson plans 2) learning achievement tests 3) thinking ability based on the principles of yonisomanasikara test and 4) a questionnaire on the opinion of students towards the participation in the learning management using faith and yonisomanasikara approach. The data were analyzed by mean ($\bar{x}$) standard deviation (S.D.) t-test for dependent and content analysis

The finding were as follow:

- 1) The learning achievements on the trends of social changes and problems of mathayomsuksa 4 students gained after the participation in the learning management using faith and yonisomanasikara approach were higher than before at the level of .05 significance.
- 2) The thinking ability based on the principles of yonisomanasikara of mathayomsuksa 4 students gained after the participation in the learning management using faith and yonisomanasikara approach were higher than before at the level of .05 significance.
- 3) The opinions of mathayomsuksa 4 students towards the participation in the learning management using faith and yonisomanasikara approach had high level.

บทนำ

สภาพของสังคมไทยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามกระแสโลกาภิวัตน์ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและสังคม ขณะที่วิทยาการและเทคโนโลยีได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้เจริญมากขึ้นแต่ความเจริญทางด้านของจิตใจกลับมีความเสื่อมถอยลงจนทำให้คนในสังคมดำเนินชีวิตอยู่อย่างสับสนวุ่นวาย และเต็มไปด้วยสภาพของปัญหาต่างๆ การศึกษาจึงมีหน้าที่ที่สำคัญในการเตรียมบุคคลและเยาวชนของชาติให้มีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีคุณภาพ เนื่องจากการศึกษาเป็นกระบวนการที่จะช่วยให้คนได้พัฒนาตนเอง ซึ่งการคิดและการสอนคิดมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา การพัฒนาความสามารถในการคิดขั้นสูงให้เกิดขึ้นต้องอาศัยทักษะการคิดที่เป็นพื้นฐานอย่างเพียงพอ ประกอบกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553 มาตรา 24 ได้กำหนดการจัดการเรียนรู้โดยระบุไว้ว่า การจัดการเรียนรู้นั้นควรมีการจัดเนื้อหาสาระกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาตลอดจนจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (2552-2561) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ให้คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ และการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา การเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552: 11-14) ซึ่งสอดคล้องกับเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546: 35) และวัชรรา เล่าเรียนดี (2552: 1) ที่ได้กล่าวว่า สังคมในศตวรรษที่ 21 เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ โลกจะแข่งขันกันโดยใช้ “ปัญญา” เป็นเครื่องมือสำคัญ ดังนั้นทักษะที่สำคัญที่สุด คือทักษะการคิดของบุคคลและทักษะชีวิตเพื่อที่จะได้ดำรงชีวิตได้อย่างสันติสุขในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกด้าน ดังนั้นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน คือ การส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ในด้านการคาดการณ์ การหาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ต่างๆ และการสังเคราะห์เพิ่มมากขึ้น

รายงานผลการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ปีการศึกษา 2555 - 2557 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดบวรเม่งคล พบว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 34.60, 35.25 และ 36.53 จากคะแนนเต็ม 100 คะแนน (รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา, 2557: อัดสำเนา) และจากการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของรายวิชาสังคมศึกษา 2 ตั้งแต่ปีการศึกษา 2555 - 2557 ของโรงเรียนวัดบวรเม่งคล พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในภาพรวม คือ ร้อยละ 73.32, 72.34 และ 73.67 ตามลำดับ ซึ่งถือว่ามีการเรียนอยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์ที่โรงเรียนกำหนดคือ ร้อยละ 75 อีกทั้งคะแนนรายหน่วยของ หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคม นักเรียนผลคะแนนเฉลี่ย 68.54, 66.67 และ 69.67 ตามลำดับ ซึ่งถือเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่นักเรียนมีระดับผลคะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุด (งานวัดและประเมินผลโรงเรียนวัดบวรเม่งคล, 2557: อัดสำเนา) และจากการประเมินภายในของกลุ่มโรงเรียนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 ที่ได้มาประเมินคุณภาพการศึกษาโรงเรียนวัดบวรเม่งคล ในมาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร พบว่า

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมได้ระดับค่าเฉลี่ย 47.00 เมื่อเทียบกับเกณฑ์ของการประเมินแล้วนั้นจะอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุง ดังนั้นทางคณะกรรมการการประเมินจึงได้เสนอแนะจุดที่โรงเรียนควร จะพัฒนาทางด้านการเรียนการสอน คือ พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนเสริมหลักสูตร และกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ คิดแก้ปัญหา และคิดตัดสินใจให้มากยิ่งขึ้นทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน อีกทั้งเชื่อมโยงสาระความรู้และทักษะด้านต่างๆ และแนวคิดที่เรียนรู้ในห้องเรียนกับสภาพความเป็นจริงของชีวิต (รายงานการประเมินภายในของกลุ่มโรงเรียนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 1, 2555: อัดสำเนา) ดังนั้นจาก ผลการประเมินการจัดการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เด็กและเยาวชนของไทยนั้นคิดไม่เป็น หรือไม่รู้จักคิด ซึ่งการไม่รู้จักคิดจะส่งผลให้การตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา และการดำเนินชีวิตไม่เหมาะสมตามแนวทางที่ควรจะเป็น

จากสภาพปัญหาเกี่ยวกับความสามารถทางด้านการคิด และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนครูต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาการเรียนรู้ พัฒนาการคิดของนักเรียน ซึ่งกระบวนการและวิธีการในการพัฒนาความสามารถในการคิดที่มีความเหมาะสม คือ วิธีการพัฒนาปัญญาตามหลักแห่งพุทธธรรมที่เรียกว่า “การคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ” เนื่องจากการเรียนรู้และฝึกการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนรู้จักวิธีคิด ตรึกตรอง อย่างมีจุดหมาย เป็นลำดับขั้น มีเหตุผลและก่อให้เกิดประโยชน์ โดยเริ่มจากหลักการคิดพื้นฐาน 4 ประการ ตามที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2538: 670) กล่าวไว้ คือ 1) อุบายมนสิการ เป็นการคิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ การคิดอย่างมีวิธีหรือกฎวิธี 2) ปณมนสิการ เป็นการคิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้หรือมีลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถวเป็นแนว 3) การณมนสิการ เป็นการคิดอย่างมีเหตุผล เป็นการสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุ 4) อุปาทกมนสิการ การคิดการพิจารณาให้เกิดกุศลธรรม เป็นต้น หลักพื้นฐาน 4 ประการนั้น แสดงลักษณะด้านต่างๆ ของความคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งการเกิดในแต่ละครั้งอาจมีลักษณะครบทั้ง 4 ประการ หรือเกิดครบทั้งหมด ซึ่งสามารถเขียนลักษณะหลักการคิดทั้ง 4 ประการนี้สั้นๆ ได้ว่า คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล และคิดเร้ากุศล

การจัดการเรียนรู้โดยการสร้างสรรค์ และโยนิโสมนสิการ เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ของสุนทรอมรวิวัฒน์ (2531: 3 – 6) ที่นำแนวคิดจากหนังสือพุทธธรรมของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)(2542: 554 – 510) เกี่ยวกับการสร้างสรรค์ และวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมาสร้างเป็นหลักการ และขั้นตอนการสอนตามแนวพุทธวิธี ซึ่งมีขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้ ดังนี้ 1) ขั้นนำ การสร้างเจตคติที่ดีต่อวิธีการเรียน และบทเรียน การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม บุคลิกภาพของครู และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน การเสนอสิ่งเร้า และแรงจูงใจ 2) ขั้นสอน 2.1 ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียน หรือเสนอหัวข้อเรื่องประเด็นสำคัญของบทเรียน ด้วยวิธีการต่างๆ 2.2 ครูแนะแหล่งวิทยาการ และแหล่งข้อมูล 2.3 นักเรียนฝึกรวบรวมข้อมูลความรู้ และหลักการ โดยใช้ทักษะที่เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ ทักษะทางวิทยาศาสตร์ และทักษะทางสังคม 2.4 จัดกิจกรรมที่เร้าให้เกิดการคิดวิธีต่างๆ 2.5 ฝึกการสรุปประเด็นของข้อมูล ความรู้ และเปรียบเทียบ ประเมินค่าโดยวิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดลอง ทดสอบ จัดเป็นทางเลือก และทางออกของการตัดสินใจ 2.6 ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ 2.7 กิจกรรมฝึกปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ผลการเลือก

และการตัดสินใจให้ประจักษ์จริง 3) ขั้นสรุป ครูและนักเรียนสังเกตวิธีการปฏิบัติ ตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขให้ปฏิบัติถูกต้อง อภิปราย และสอบถามข้อสงสัย สรุปบทเรียน วัดและประเมินผล

จากการพิจารณาจะเห็นได้ว่า การจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการประกอบด้วย ขั้นตอนในการคิดที่ต้องได้รับการฝึกฝนเป็นขั้นตอนอย่างต่อเนื่องจึงจะทำให้เกิด การคิดเป็น หรือรู้จักคิดได้ อีกทั้งเป็นการพัฒนาปัญญาที่ถือว่าเป็นองค์ธรรมที่จำเป็นสำหรับชีวิต ดังที่ สุนน อมรวิวัฒน์ (2531: 84) และสุคนธ์ สิ้นพานนท์ (2551: 131) กล่าวว่า การคิดตามแนวโยนิโสมนสิการเป็นแนวทางที่สามารถพัฒนาความสามารถในการคิดของผู้เรียน และเป็นการส่งเสริมทักษะการคิดเนื่องจากเป็น การจัดการเรียนรู้ที่ใช้เหตุผลในการวิเคราะห์ปัญหาทั้งในด้านส่วนตัวและปัญหารวม และเมื่อทราบปัญหาแล้วก็สืบสาวไปให้ถึงด้านเหตุผลของปัญหาเพื่อจะได้แก้ไขได้ตรงประเด็น รวมถึงผลการวิจัยของอาลัย พรหมชนะ (2541) ที่พบว่านักเรียนที่เรียนโดยวิธีสอนตามแนวโยนิโสมนสิการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 ผลการวิจัยของสายัญ โพธิ์สุวรรณ (2548) ที่พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีโยนิโสมนสิการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 และมีความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และผลการวิจัยของ ดวงรัตน์ สบายยิ่ง (2549) ที่พบว่า ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้วยการจัดการเรียนรู้ตามแนวโยนิโสมนสิการก่อน และหลังการจัดการเรียนรู้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเลือกนำเอาวิธีการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดค้น สร้างสรรค์ คิดเป็น ทำเป็น และแก้ไขปัญหาได้ ตลอดจนเกิดความรู้ เพื่อให้ผู้เรียนใช้เป็นหลักแนวคิดที่สำคัญในการดำเนินชีวิต และแก้ไขปัญหาต่างๆในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมถูกต้องมากที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ
2. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ
3. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ

สมมติฐานการวิจัย

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน
2. ความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดบวรมงคล เขตบางพลัด จังหวัดกรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2558 จำนวน 4 ห้องเรียน มีนักเรียนทั้งหมดจำนวน 120 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 จำนวน 30 คน โรงเรียนวัดบวรมงคล เขตบางพลัด จังหวัดกรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2558 ได้จากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยสุ่มด้วยวิธีการจับสลาก

2. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ตัวแปรต้น (Independent Variable)

การจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ

2.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variables)

2.2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคม

2.2.2 ความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ

2.2.3 ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีผลต่อการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ

แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัยแบบการวิจัยก่อนทดลอง (Pre Experimental Designs) แบบกลุ่มเดียว ทดสอบก่อนเรียน และทดสอบหลังเรียนแบบ (The One - Group Pretest – Posttest Design) (มาเรียม นิลพันธุ์ 2551: 147) ซึ่งมีแบบแผน ดังนี้

แสดงแผนการวิจัย

สอบก่อน		กลุ่มทดลอง	สอบหลัง
T ₁		X	T ₂
เมื่อ	T ₁	แทน	การทดสอบก่อนการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ
	X	แทน	การจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ
	T ₂	แทน	การทดสอบหลังการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการจำนวน 5 แผนการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วยหัวข้อดังนี้ 1) การเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มทางสังคม 2) ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปัญหาสังคม 3) ปัญหาสิ่งแวดล้อม 4) ปัญหาอาชญากรรม และ 5) ปัญหาการคอร์รัปชัน ใช้เวลาสอนจำนวน 5 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 คาบเรียน คาบเรียนละ 50 นาที รวมทั้งสิ้น 10 คาบเรียน ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างเนื้อหา กับจุดประสงค์การเรียนรู้ของผู้เชี่ยวชาญได้เท่ากับ 1.00

2. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 1 ฉบับ เป็นแบบทดสอบแบบปรนัยชนิด 4 ตัวเลือก กำหนดการให้ค่าคะแนน คือ ตอบถูกได้ 1 คะแนน ถ้าตอบผิดได้ 0 คะแนน จำนวน 40 ข้อ ใช้เป็นแบบทดสอบก่อนเรียน และหลังเรียน (Pretest – Posttest) ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์การเรียนรู้ของผู้เชี่ยวชาญโดยเฉลี่ยเท่ากับ 0.98 มีค่าความยากง่าย (p) ของแบบทดสอบได้ค่าระหว่าง 0.20 - 0.75 ค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบได้ค่าระหว่าง 0.20 - 0.80 และค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบได้เท่ากับ 0.72

3. แบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งเป็นแบบวัดเชิงสถานการณ์แบบอัตนัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามลักษณะการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ 4 ลักษณะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2538: 670) คือ การคิดอย่างถูกวิธี การคิดเป็นขั้นตอนต่อเนื่องเป็นลำดับ การคิดอย่างมีเหตุผล การคิดมุ่งให้เกิดประโยชน์ ซึ่งกำหนดเกณฑ์การตรวจให้คะแนนรายชื่อในลักษณะรูบริค (Rubric Scoring) 3 ระดับ จำนวน 4 สถานการณ์ สถานการณ์ละ 4 ข้อ รวมทั้งหมด 16 ข้อ ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการของผู้เชี่ยวชาญโดยเฉลี่ยเท่ากับ 1.00 มีค่าความยากง่าย (p) ของแบบทดสอบได้ค่าระหว่าง 0.58 - 0.72 ค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบได้ค่าระหว่าง 0.22 - 0.33 และค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบได้เท่ากับ 0.93

4. แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ จำนวน 1 ฉบับ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับคือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด จำนวน 10 ข้อ ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านบรรยากาศการเรียน และด้านประโยชน์ที่ได้รับ

ตอนที่ 2 เป็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเป็นคำถามปลายเปิดให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ที่ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียนซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถาม กับลักษณะตัวแทนพฤติกรรม ได้ค่าเท่ากับ 1.00

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) โดยใช้แผนการวิจัยแบบการวิจัยก่อนทดลอง (Pre Experimental Research) ประเภทการวิจัย แบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อน-หลัง (The One-Group Pretest-Posttest Design) และในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตอนการทดลอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1.1 ให้นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนเรื่องแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคม จำนวน 40 ข้อ โดยใช้เวลา 50 นาที

1.2 ให้นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการก่อนเรียน จำนวน 4 สถานการณ์ สถานการณ์ละ 4 ข้อ ทั้งหมด 16 ข้อ โดยใช้เวลา 50 นาที

2. ขั้นการทดลอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการสอนด้วยตนเองตามแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคมที่สร้างไว้ ได้ดำเนินการทดลองโดยใช้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่เตรียมไว้ ซึ่งรายละเอียด ดังนี้

1) ขั้นสร้างศรัทธา

1.1 การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน

ครูต้องปฏิบัติตัวเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน คือ ต้องมีบุคลิกภาพสุภาพ น่าเชื่อถือสง่า สะอาด แจ่มใส และมีความเชื่อมั่นในตัวเอง ต้องมีความรู้ มีคุณธรรม มีความเมตตาเอื้ออาทรทำให้นักเรียนมีความรู้สึกสบายใจที่จะเข้าหาและปรึกษา ครูสั่งสอนนักเรียนด้วยความรัก และเป็นทั้งพี่ของนักเรียนได้อย่างแท้จริง

1.2 การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม

ครูต้องสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้เป็นบรรยากาศที่ชวนให้สบายใจ ไม่มีการขู่บังคับ เน้นการสำรวมกาย วาจา ใจ ฝึกให้นักเรียนมีสติอยู่เสมอว่ากำลังทำอะไร พุทอะไร คิดอะไร

1.3 นำเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ

ครูนำเสนอสิ่งเร้า และแรงจูงใจโดยใช้สื่อการเรียนการสอน กิจกรรม รางวัล การให้คำชมเชย การตรวจสอบความคิด และความสามารถของนักเรียนก่อนสอน พร้อมทั้งแสดงผลการตรวจสอบให้เร็วที่สุดเพื่อเป็นการเสริมแรง

2) ขั้นสอน

2.1 การเสนอสาระสำคัญของบทเรียนครูนำเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียนหรือนำเสนอหัวข้อเรื่องประเด็นสำคัญของบทเรียนด้วยวิธีการต่างๆ

2.2 การแนะนำแหล่งข้อมูล ครูต้องคอยแนะนำแหล่งวิทยาการ และแหล่งข้อมูลความรู้ เพื่อให้ นักเรียนได้แสวงหาความรู้ได้อย่างหลากหลาย

2.3 การฝึกรวบรวมข้อมูล ครูคอยกระตุ้นและฝึกให้นักเรียนได้รวบรวมข้อมูลข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการต่างๆ อย่างเป็นระบบ

2.4 การฝึกคิดตามวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เร้ากระตุ้นให้นักเรียนเกิดการคิดตามวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยเน้นให้นักเรียนได้มีส่วนร่วม ได้ลงมือค้นคว้า มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน

2.5 การเสนอผลการคิด ครูให้นักเรียนร่วมกันนำเสนอผลการอภิปราย และร่วมกันสรุปความคิดที่ได้จากการใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

3) ขั้นสรุป

3.1 การร่วมกันอภิปรายสรุปบทเรียน

ครู และนักเรียนร่วมกันสรุปความรู้ที่ได้รับจากบทเรียนในประเด็นต่างๆ

3.2 การวัดและประเมินผล

ครูดำเนินการวัด และประเมินผลจากการสังเกตการณ์ตอบคำถาม สังเกตจากพฤติกรรมกลุ่ม การอภิปรายเหตุผล และการตอบประเด็นข้อซักถามต่างๆ

3. ขั้นหลังการทดลอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

3.1 เมื่อผู้วิจัยดำเนินการทดลองสอนครบทุกแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ ผู้วิจัยให้นักเรียนทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนเรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคม จำนวน 40 ข้อ แบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ จำนวน 4 สถานการณ์ จำนวน 16 ข้อ และแบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ

3.2 ผู้วิจัยนำคะแนนที่ได้จากการทดสอบแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน คะแนนจากแบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ และแบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการมาวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ จากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียน และหลังเรียน โดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการทดสอบค่าที่แบบไม่เป็นอิสระต่อกัน (t-test dependent)

2. วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการจากแบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ ก่อนเรียน และหลังเรียน โดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการทดสอบค่าที่แบบไม่เป็นอิสระต่อกัน (t-test dependent)

3. วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการจากแบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการโดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการวิเคราะห์เนื้อหา

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ สามารถสรุปผลการวิจัยดังนี้

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการหลังเรียน ($\bar{x} = 26.40$, S.D. = 3.14) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{x} = 14.53$, S.D. = 3.88) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

2. ความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการหลังเรียน ($\bar{x} = 33.43$, S.D. = 4.77) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{x} = 18.80$, S.D. = 2.20) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อวิเคราะห์ผลความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการรายด้านพบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.09$, S.D. = 0.29) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยการเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ การคิดเป็นลำดับขั้นตอน ($\bar{x} = 2.23$, S.D. = 0.26) การคิดอย่างมีเหตุผล ($\bar{x} = 2.15$, S.D. = 0.33) การคิดมุ่งให้เกิดประโยชน์ ($\bar{x} = 2.05$, S.D. = 0.32) และการคิดอย่างถูกวิธี ($\bar{x} = 1.93$, S.D. = 0.15) ตามลำดับ

3. ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{x} = 4.49$, S.D. = 0.39) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านประโยชน์ที่ได้รับ นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากเป็นลำดับที่หนึ่ง ($\bar{x} = 4.54$, S.D. = 0.40) รองลงมาได้แก่ ด้านบรรยากาศการเรียนรู้ นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากเป็นลำดับที่สอง ($\bar{x} = 4.47$, S.D. = 0.43) และด้านกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากเป็นลำดับสุดท้าย ($\bar{x} = 4.46$, S.D. = 0.37) และมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนได้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ และได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้น อีกทั้งนักเรียนมีความต้องการให้เพิ่มตัวอย่างจำนวนสถานการณ์ในกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อจะได้ฝึก และพัฒนาการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการได้มากขึ้น

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคม ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 สามารถอภิปรายผลดังนี้

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้วิจัยได้ออกแบบจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีขั้นตอนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ชัดเจน

และเป็นระบบ มีการใช้กระบวนการกลุ่มที่ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเองตามขั้นตอนที่ผู้สอนได้กำหนดไว้

ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าจากขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เป็นวิธีการเรียนรู้ที่สร้างให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาในกระบวนการเรียนรู้โดยที่มีครูเป็นกัลยาณมิตรมีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อและกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนรู้ และได้รับข้อมูลความรู้ที่มากเพียงพอที่จะใช้ข้อมูลนั้นเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการฝึกคิดอย่างมีระบบใช้เหตุผลในการคิดพิจารณาจนสามารถแก้ไขประเด็นปัญหาต่างๆ ที่กำหนดให้ได้เหมาะสมด้วยปัญญาตามวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ เนื่องจากการที่มุ่งเน้นการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ศรัทธาที่เกิดขึ้นนั้นจะเป็นปัจจัยสำคัญที่นำผู้เรียนไปสู่วิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ที่สำเร็จผลอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุมน อมรวิวัฒน์ (2531 : 85 – 88) ที่กล่าวว่า การที่ครูมีความเป็นกัลยาณมิตรแล้วนั้นจึงจะสามารถสร้างศรัทธา แรงจูงใจให้แก่ผู้เรียนที่จะศึกษาบทเรียน จากนั้นจึงจะเพิ่มวิธีการพัฒนาความคิด และการสร้างเสริมปัญญาด้วยวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ อีกทั้งจัดกิจกรรมส่งเสริมกระตุ้นเร้าให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนใช้การคิดอยู่อย่างเสมอ ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เป็นปัจจัยเกี่ยวข้องกันอย่างชัดเจนจนสามารถพัฒนาความคิด และปัญญาของตนเองได้ และสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2542 : 30) ที่กล่าวถึงคุณค่า และประโยชน์ของการคิดแบบโยนิโสมนสิการไว้ว่าในทางพระพุทธศาสนานั้นโยนิโสมนสิการเป็นตัวนำที่ทำให้การศึกษาเริ่มต้น หรือเป็นแกนกลางของการพัฒนาปัญญา ดังนั้นในการศึกษาจึงควรให้ความสำคัญแก่โยนิโสมนสิการเป็นอย่างมากเพื่อให้เกิดการพัฒนาปัญญาได้อย่างแท้จริง

ผลการวิจัยที่เกิดขึ้นนั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัญญา อ.โพธิ์ทอง (2552 : 74 –78) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาผลการเรียนรู้ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา และความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล ด้วยวิธีการสอนแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่า ผลการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หลังการเรียนด้วยวิธีการสอนแบบโยนิโสมนสิการสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

2. ความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ พบว่านักเรียนมีความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 2 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ การจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการนั้นมีขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้ที่ชัดเจนและเป็นระบบ ซึ่งในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ได้มีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีขั้นตอนอย่างชัดเจนและเป็นระบบสอดคล้องกันในทุกแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งแต่ละขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้ล้วนมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกพัฒนาการคิดในรูปแบบต่างๆ รวมถึงวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการถือว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการใช้กระบวนการกลุ่มที่ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงจึงทำให้เกิดความเข้าใจที่คงทนส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักคิดนอกจากนี้ผู้เรียนมีโอกาสนในการวิพากษ์ วิจารณ์ แสดงความคิดเห็นแลแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันทำให้ผู้เรียนเกิดความจำในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสุมน อมรวิวัฒน์

(2531:54) ที่กล่าวว่า“การเรียนการสอนแบบโยนิโสมนสิการเป็นวิธีการสอนที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตรที่เน้นการแก้ปัญหาเป็นเน้นการคิด การปฏิบัติจริงเป็นหลักใหญ่”และสอดคล้องกับแนวคิดของทศนา แคมมณี (2544 : 84) ที่อธิบายว่าหลักโยนิโสมนสิการทำให้เกิดการคิดเป็น เป็นความสามารถที่บุคคลรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ โดยวิจิตหาเหตุปัจจัยสืบค้นจากต้นเหตุตลอดทางจนถึงผลสุดท้ายที่เกิด แยกแยะ เรื่องออกให้เห็นตามสภาวะที่เป็นจริง คิดตามความสัมพันธ์ที่สืบทอดจากเหตุโดยไม่เอาความรู้สึก อุปทานของตนเองเข้าไปจับ ตลอดจนสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมด้วยวิธีการแห่งปัญญาเป็น องค์ประกอบภายในมีความเกี่ยวข้องกับการฝึกใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระบบ คิดอย่าง วิเคราะห์

นอกจากนี้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษาความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ เป็นราย ด้าน พบว่า ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการคิดเป็นลำดับขั้นตอน และด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยลงมา คือ ด้านการคิดอย่างมีเหตุผล ด้านการคิดมุ่งให้เกิดประโยชน์ และการคิดอย่างถูกวิธี ตามลำดับ ซึ่งการที่ด้านการคิด เป็นลำดับขั้นตอนได้คะแนนสูงที่สุดนั้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโส มนสิการ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มีลำดับขั้นตอนต่อเนื่องในทุกแผนการจัดการเรียนรู้ มีการวางแผนขั้นตอนใน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน อีกทั้งมีการฝึกผู้เรียนมีการวางแผนแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ ตามหน้าที่ของตนในการทำงานกลุ่ม จากนั้นผู้เรียนจะต้องอภิปรายเกี่ยวกับผลที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติตาม วิธีการและแนวทางการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นว่าจะเกิดผลดีและคุณประโยชน์ต่อสังคมอย่างไรบ้าง ซึ่งเมื่อผู้เรียน ได้รับการจัดการเรียนรู้ในลักษณะนี้อย่างสม่ำเสมอจะส่งผลให้ผู้เรียนมีวิธีการคิดที่มีลำดับขั้นตอนอย่างต่อเนื่องจึง เป็นเหตุผลสำคัญที่ส่งผลให้คะแนนเฉลี่ยในด้านการคิดเป็นลำดับขั้นตอนมีคะแนนสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด ของสมุน อมรวิวัฒน์ (2531 : 60) ได้กล่าวว่าความคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการฝึกการคิดวิเคราะห์ ที่ลึกซึ้งเป็นเหตุเป็นผล มีขั้นตอนเป็นระบบก่อให้เกิดปัญญา ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้บรรลุจุดมุ่งหมาย ส่วนด้านการ คิดอย่างมีเหตุผลที่ได้คะแนนเฉลี่ยน้อยลงมานั้นอาจเป็นเพราะการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโส มนสิการมุ่งเน้นให้นักเรียนได้ฝึกการคิดหาเหตุผลจากเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ จากเนื้อหาบทเรียน ซึ่งในบาง เหตุการณ์ที่สามารถเกิดขึ้นจริง หรืออาจเกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวัน ผู้เรียนต้องแสวงหาความรู้ และกลั่นกรอง ข้อมูลมาเป็นเหตุผลประกอบในการเลือก และการตัดสินใจในประเด็นต่างๆ นักเรียนก็จะได้รับการฝึกคิดอย่างมี เหตุผลเช่นกัน คะแนนเฉลี่ยน้อยลำดับต่อมาคือ ด้านการคิดมุ่งให้เกิดประโยชน์ มีลักษณะที่คล้ายกับด้านของการ คิดอย่างมีเหตุผลเนื่องด้วยในการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการจะมีการจัดกิจกรรม การเรียนรู้โดยการกำหนดเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ที่สอดคล้องกับเนื้อหาที่เรียนและให้นักเรียนฝึกใช้ความคิด เกี่ยวกับทางออกของปัญหา นักเรียนจะได้ร่วมกันอภิปรายเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุด โดยทางออกนั้นต้องมีความ ถูกต้องและเหมาะสมทั้งทางโลก และทางธรรม แต่การที่คะแนนเฉลี่ยด้านการคิดมุ่งให้เกิดประโยชน์ได้คะแนนที่ ต่ำกว่านั้นอาจเป็นเพราะนักเรียนส่วนใหญ่ยังคงมีความเคยชินกับค่านิยมในปัจจุบันที่มองตนเองเป็นหลักจึงส่งผล ให้แนวทางในการแก้ไขปัญหาที่นำเสนอออกมานั้นอาจมีความถูกต้องเหมาะสมในทางโลก แต่ยังไม่สอดคล้องกับ ความถูกต้องทางธรรม ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนจะต้องได้รับการฝึกฝน การคิดอย่างถูกวิธีมากขึ้น เพราะ จะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถที่จะดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและมั่นคงต่อไปในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ

กัญญา พรนิเสน (2548 : 68 – 74) ที่ศึกษาผลของการสอนแบบพุทธวิธีที่มีต่อวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ในรายวิชา ส 41102 สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (ศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ หลังเรียนด้วยการจัดการเรียนแบบพุทธวิธีสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

3. ผลการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านประโยชน์ที่ได้รับ นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากเป็นลำดับที่หนึ่ง โดยมีความคิดเห็นว่า นักเรียนสามารถเลือก และตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีเหตุผล และได้รับการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักเรียนส่วนมากได้ตระหนักถึงความสำคัญที่ว่าการดำเนินชีวิตของนักเรียนแต่ละคนย่อมพบกับปัญหาในเรื่องต่างๆ มากมาย ซึ่งถ้านักเรียนสามารถเลือก และตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดได้อย่างมีเหตุผลเหมาะสมถูกต้องนักเรียนก็จะสามารถ ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุขของลงมาได้แก่ ด้านบรรยากาศการเรียนรู้ นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก โดยมีความคิดเห็นว่า บรรยากาศการเรียนรู้ที่นักเรียนแต่ละกลุ่มมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นบรรยากาศแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริงเนื่องจากนักเรียนแต่ละคนนั้นมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และความคิดเห็นซึ่งกันและกันเพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ครบถ้วนสมบูรณ์มากที่สุด และสุดท้ายได้แก่ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก โดยมีความคิดเห็นว่า การจัดการเรียนรู้ได้เน้นให้นักเรียนได้ใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องเหมาะสม มีการมุ่งเน้นให้นักเรียนได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นลำดับขั้นตอนโดยเริ่มจากเนื้อหาที่ง่ายก่อนเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องอื่นๆ ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2542 : 33 -34) ที่อธิบายว่าในการเรียนควรเรียนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่าย หรือรู้เห็นอยู่แล้วไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก หรือยังไม่รู้ ไม่เห็น ไม่เข้าใจ เรียนจากเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวไปหาสิ่งที่อยู่ไกลตัว ถ้าสิ่งที่เรียนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็ให้เรียนด้วยของจริง เพื่อให้ให้นักเรียนได้ดูได้เห็น ได้ฟังเองอย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง การเรียนการสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรี หลักการนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญาและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัญญา อ.โพธิ์ทอง (2552 : 74 – 87) ที่ศึกษา เรื่องการพัฒนาผลการเรียนรู้เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา และความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผลด้วยวิธีสอนแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความเห็นด้วยต่อการจัดการเรียนด้วยวิธีสอนแบบโยนิโสมนสิการอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกด้าน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง การวิจัยเรื่อง การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ เรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อค้นพบและแนวคิดที่เป็นข้อเสนอแนะดังรายละเอียดต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

1. จากการวิจัย พบว่า ความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการนั้นได้ส่งเสริมความสามารถในการคิดของนักเรียนให้มีศักยภาพในระดับที่สูงได้นั้น ควรเริ่มด้วยเนื้อหาที่มีความใกล้ตัว หรืออยู่ในความสนใจของนักเรียนมาใช้เป็นเนื้อหาในการจัดการเรียนรู้ เพื่อช่วยกระตุ้นความสนใจ และการฝึกคิดของนักเรียนให้เพิ่มมากขึ้น

2. จากการวิจัย พบว่า การจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ ผู้สอนจำเป็นต้องคำนึงถึงการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ โดยที่ทั้งผู้สอน และผู้เรียนต้องมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในการเรียนรู้ไม่สร้างความกดดันให้แก่ผู้เรียนเมื่อเกิดข้อผิดพลาด เพราะอาจเป็การสกัดกั้นการคิดของผู้เรียนให้ไม่สามารถแสดงออกได้อย่างเต็มที่

3. จากการวิจัยพบว่า ผู้สอนจำเป็นต้องแนะนำ และอธิบายวิธีการศึกษาอย่างชัดเจนก่อนที่จะให้นักเรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรม และควรตั้งประเด็นคำถามที่สอดคล้องกับวัย และศักยภาพของผู้เรียนเพื่อให้นักเรียนมีคะแนนความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการที่สูงมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการนำการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการไปใช้จัดการเรียนรู้ให้แก่เด็กในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาการคิดในระดับสูงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ควรมีการศึกษาการนำการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการไปใช้จัดการเรียนรู้ให้แก่เด็กเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความสามารถในการคิดประเภทอื่นๆ เช่น การคิดอย่างมีเหตุผล การคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กัญญา พรนิเสน. (2548). “ผลของการสอนแบบพุทธวิธีที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ในรายวิชา ส41102 สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ.” ปรินญาพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2546). “การพัฒนาคุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์ : อนาคตที่ชาติต้องการ”.

วารสารมองไกลไอเอฟที, (กรกฎาคม – กันยายน) : 4-7

ทิตนา แคมมณี. (2544). *วิทยาการด้านการคิด*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บริษัทเดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมนเนจเม้นท์ จำกัด.

ปัญญา อ.โพธิ์ทอง. (2552). “การพัฒนาผลการเรียนรู้เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผลด้วยวิธีสอนแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5.”

ปรินญาพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2542). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สยาม.
- _____. (2542). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มาเรียม นิลพันธุ์. (2551). **วิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. โรงเรียนวัดบวรเม่งค. (2555). **รายงานการประเมินตนเองภายในของกลุ่มโรงเรียนสพม.1 . สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาเขต 1 กระทรวงศึกษาธิการ**.
- _____. (2556). **รายงานข้อมูลการวัดและประเมินผล ปีการศึกษา 2556. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาเขต 1 กระทรวงศึกษาธิการ**.
- โรงเรียนวัดบวรเม่งค. (2557). **รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีการศึกษา 2557. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 1 กระทรวงศึกษาธิการ**.
- วัชร เล่าเรียนดี. (2552). **รูปแบบและกลยุทธการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิด**. พิมพ์ครั้งที่ 4. นครปฐม : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุคนธ์ สินธพานนท์ และคณะ.(2551).**พัฒนาทักษะการคิดพิชิตการสอน**.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เสียงเสียง.
- สมน อมรวิวัฒน์. (2531). **การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- _____. (2531). **คิดเป็นตามนัยแห่งพุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.(2553). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ 2553**. กรุงเทพฯ: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.(2552). **การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (2552 - 2561)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.